

okurlardan...

BİR MEKTUP

«Ciğerlerimin derinliklerinden
terörü çağırıyorum.»
1931 Aragon

Stalinizm özel sayınızı, yazılara genellikle katılmamama rağmen çok yararlı karşıladım. Umarım bu konuda açtığınız tartışma devam eder. Gerek Stalin döneminin, gerekse halen süren Stalinci diyebileceğimiz bir dünya görüşünün ayrıntılarıyla bilinmesinin ve tartışılmasının, özellikle bugün Türkiye'de sol için getireceği yararları sizin gibi ben de inanıyorum. **Birikim** dergisinin sayılarını hazırlarken gösterdiği titizlik, başnaz olmama istek ve çabasına inanmama karşın, bunun her zaman böyle gerçekleşmediğini bu özel sayınızda da görüyoruz. Sanırım, özellikle Stalinizm konusunda kendinizi daha bağımsız bir bakış açısına yerleştirmeniz mümkün idi. Türkiye'de Stalinizm konusunda çok az şey biliyoruz. Bu eksiklik sol örgütlerdeki Stalinci (Stalin'in adını anarak, anmayarak) militanların büyük çoğunluğunu anlamamıza bir neden olabilir. Bu konudaki yayımların çoğalmasa, sanırım büyük kısmına yardımcı olacaktır. Buradan kalkarak özel sayınızın böyle bir etkinliği taşıdığını söyleyebilir miyiz? Daha açıkçası, biraz kabaca diyebiliriz ki, eğer ben derginizi okumadan Stalin'e laf söyletmiyorsam, okuduktan sonra da bu tavrımı devam ettirebilirim. Stalinizme yaklaşış biçiminizi belirleyen, bu konuya fazla «Marksist» yaklaşımımız. Bu yolla Stalinizmi kavrayabilir miyiz? Bunun Batı'da son olarak en iyi örnekleri Althusser'in yazdıklarıdır. Althusser bize Stalinizmi açıklayabiliyor mu?

20. Kongre'den yedi yıl sonra Althusser'in Stalinizm üzerine başlattığı tartışmadan bugüne kadar pek bir şey öğrendiğimize söylenemez. Althusser'in 1963'de

başlattığı Stalinizm incelemesi halen sorular sormakla meşgul. «Kişi putlaştırması» gibi bir kavramın Marksist teoride bulunmamasını tesbit ettikten sonra, yalnız üstyapıları ilgilendiren bu kavramla olayların açıklanamayacağını vurguluyor. Althusser başta Sovyetler Birliği yöneticilerinden olmak üzere Stalinizmin, Marksist açıklamasını bekliyordu. Bir kere kimden neyi bekliyor. Lukacs'ın deyimiyle «Stalinizmi, Stalinci yöntemlerle ortadan kaldırmak» niyetinde olan gerek 20. Kongre sırasında, gerek bugünkü Sovyetler Birliği yöneticilerinden böyle bir açıklama beklenir mi? Althusser bu taleplerinin yanında, kendisi de bu konuda hipotez ileri sürme riskini göze alıyor: I. Enternasyonal komünist hareket 1930'lerden itibaren «Stalinci sapma» tarafından etkilendi.

2. Komünist partilerde genellikle «kişi putlaştırılması» deyimi ile ifade edilen «son derece vahim olmalara karşın tarihi olarak ikinci dereceden olan, en kolay göze çarpan bu olayların ötesinde» Stalinci sapma, II. Enternasyonalin başlıca eğiliminin yeniden ortaya çıkışıdır.

3. Bu eğilim «ekonomisttir». Böylece bu hipotezden kalkarak biz Stalinizmin Marksist bir açıklamasına yaklaşılmış ve onun II. Enternasyonalden kaynaklandığını öğrenmiş oluruz. Bu hipotezden daha da önemlisi, sözü edilen «tarihi olarak ikinci dereceden» olaylardır. Althusser'in mantığıyla açıklarsak madem ki Marksistiz bizim için sözkonusu olan Stalinci sapmanın işçi tarihi içindeki hangi sapmanın devamı olduğunu saptamaktır. Hipotez olarak bile bunu bulursak kendimizi kutlayabiliriz. Çünkü «işçi sınıfı tarihi» var, dahası tarih var. Stalinci dönemde milyonlarca insan kurşuna dizilmiş, kamplarda ölmüş, işkencelerden geçmiş ne önemli var? İnsan bu, biri ölür, biri doğar.

Tarihi açıdan ikinci derecedendirler. Sonra Althusser devam ediyor: Nasıl Lenin II. Enternasyonali idealist-ekonomist eğiliminden ötürü toptan inkâr etmediyse, onu asla sapmasına indirgemeyse, Stalin de «son derece daha açık ve kuvvetli sebeplerden» dolayı adına bağlanan sapmaya indirgenemez; Stalin tek ülkede sosyalizmi kurmaya başladı. Stalingrad tanklarının çıktığı ağır endüstriye öncelik verdi. «Ve bu tarihin carptmaları, karikatürleri, hattâ trajedileri boyunca milyonlarca komünist, Stalin onlara birer dogma olarak öğrettiyse bile, «Leninizmin ilkeleri'nin varlığını öğrendiler». Althusser'in bu hipotezine değerlendirmelerden birini 20. Kongre'yi beklemeden Sovyetler Birliği'ndeki baskıcı rejim üzerine düşünenlerden, onu ifşa etmeye çalışanlardan, Castoriadis ile 1949'dan başlayarak **Socialisme ou barbarie** dergisini yayımlayan Claude Lefort veriyor. Lefort'a göre bu övgü, Althusser'in teorisinin politik boyutunu ortaya çıkarıyor.

Eğer Stalin'in böyle değerleri var ise, onun ekonomizmle suçlanması anlamsızlaşıyor. Üretici güçlerin her ne pahasına olursa olsun geliştirilmesi, sonunda alt-ve üstyapısal ürünleriyle sosyalizmin korunması stratejisinin hizmetindeydi. **Birikim** dergisinde gördüğümüz, Stalin'in aslında içten, sosyalizmi amaçlayan biri olduğuna değinen cümleler için de bu değerlendirmeye geçerli olabilir. Althusser'e göre ekonomist eğilim, komünist eğilimle birlikte gidiyor. Eh, Stalin dönemi ve sonrasında hümanizmi de eklersek iş hayli eğlendirebiliriz. Stalin dememiş miydi «insan en değerli sermaye» diye? Ama bu «en değerli sermayenin başına neler geldi, o başka bir hikâye. Althusser için Stalinizmin sağ eleştirisine düşmemek gerek. İnsandan, onun haklarından söz etmek sağ

eleştirir. Sanki Rancière'nin dediği gibi «Sovyetlerde insan haklarını talep etmek» egemen olan hümanizmi kuvvetlendirmek, «çizginin egemenliğini gizlemek». Sol bir eleştiri için «temelleri tarihi sebeplerin cıddı arayışına» girmek gerek. Sanki Sovyetler Birliği dünkü kampları, bugünkü akıl hastanelerle üzerinde çok puslu bilgilerle sahip olduğumuz bir ülke. Althusser'in bu tavırını Fransız Komünist Partisi üyesi olmasından (veya böyle düşündüğü için bu partiden olmasından) geliyor diyebiliriz. Bugün Stalinci bir çizginin devam ettiği bir partide filozof olmak kolay değil.

Sovyetler Birliği'nin bugün artık inkâr edilemeyen dünkü ve bu günkü baskıcı rejimleri karşısında bir şey söylemeden, bir şeyler söylemek her partili filozof gibi Althusser'in de yaptığıdır. Aslında bugün Sovyetler Birliği ve doğu Avrupa ülkelerini sosyalist kabul edip -Stalinizmin gerek bir eleştirisi yapılabilir mi? Bu durumda Stalin'in ölümünden beri iktidarların niteliğinde temelde bir değişiklik olmadığına göre, Stalin dönemi her şeye rağmen sosyalist olarak niteliyor demektir. Fransız Komünist Partisi ve Althusser bunu kabulde devam ettikçe daha cevabını alamayacakları çok sorular soracaklardır. Togliatti ve Thorez de 20. Kongre'nin hemen ardından birtakım sorular sorup Stalinizmin daha ciddi bir eleştirisini istemediler mi? Kim kimsen neyin açıklanmasını istiyor? Bütün bu batılı komünist liderler değişti miydi 20. Kongre'den açıklanan cinayetlerden, baskılardan habersiz olduklarını söyleyenler. Yine aynı Thorez değil miydi Kruşçev'in raporu Batıda yayımlanmadan, bildiği halde kendi partisinin merkez komitesinden saklayan ve haberi başka bir kaynaktan alan parti yöneticisine «yakında böyle bir rapor olmasını» diyerek Stalin döneminin suçlarına dolaylı katılan? Stalin zamanında bu yöneticiler en başta kendi partilerinin tabanlarını yanılttı-

lar. Büyük çoğunluğuya görev başında olan bu yöneticilerin bunları unutmaları elbette kolay değil. En iyi örnek bugün Fransız Komünist Partisi ve Çin Komünist Partisi'nin tüm farklarına karşın, yine artık her ikisinin de kendine özgü sebeplerle Çekoslovakya'nın işgalini kinmalarına karşın, nasıl ikisinin de 1956'da Macaristan işgalini onaylamalarıdır. Birisi Stalin'den beri Sovyetler Birliği'nin nasıl yoldan çıktığını açıklamaya uğraşırken öbürü Stalin'i yere batıran tarihçilerine arka veriyor (Eitenstein örneği).

Fazla uzaklaşmadan **Birikim** dergisine dönebiliriz. **Birikim** dergisi için de Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri sosyalist ülkeler. **Birikim** için de Stalinizm bir «sapma». Olaya «Ekonomizm-tuzu kuru hümanizm» çiftiyle bakmak gerekir. «Sosyalist ülkeler»deki insan haklarıyla ilgili baskıcıların eleştirileri sağcı.¹

Fransa'da Althusser konuya bildiği gibi yaklaşabilir. Okurlar başka kaynaklardan işin aslını öğrenebilirler. Ama Türkiye'de durum farklı, bu yüzden Stalinizm üzerine sayı çıkartmak da çok daha sorumluluca bir iş. Bir yanda Stalin'e övgüler düzenler, öte yanda «anti-sovyetizm=anti-komünizm» mantığını yürütenler arasında biryerler açmak gerekir. Ağzılarını açınca «parti disiplini» ile başlayan bu grup ve örgütlerle belli bir dönemde işkencelerden geçtikten sonra «partinin selameti» için yapılan itirafları tartışmak gerekir. (Menşeviklerin davasında savcı Krylenko, sanık Yakubovic'e şöyle diyordu: «Sizin suçsuzluğunuzdan şüphe etmiyorum. Fakat sizin ve benim parti karşısındaki görevimiz bu davayı selamete çıkarmaktır.») Tüm komünist partilerinde yaşanan Stalinci dönemleri tartışmak gerekir. Yazılarınızda bunlara hiç yer yok. Le Monde'dan bir haber «Batı Almanya tarafından politik suçluların satın alınışının, Doğu Berlin için oluşturduğu döviz gelirinin önemini de küçümseme-

mek gerekir... borsa satın alınan suçlunun önemi ölçüsünde değişiyor. Genellikle geçen yıl özel bir becerisi olmayan bir baskıdır için 40.000 Batı Alman markı hesap ediliyordu...» okuduğumuz gibi takasla yetinilmiyor. Para da doluşma görmüş durumda. Doğrusu bu olay ekonomizmle açıklanabilir!

Teorik yaklaşıma, yaşanan olayları daha iyi açıklamak için mi girececek, yoksa gizlemek için mi? Özellikle Stalinizm üzerine tartışırken insanların çektiği acıları hiç «ikinci dereden» almadan tersine onlardan başlamalıyız. **Tabii eğer ideolojik-sahte bilimsel söyleyorsa, Bunlar üzerine ayrıntılarıyla düşünüp tartışmalıyız. Yoksa milyonlarla ifade edilen ölümler bize hiçbir şey demiyor. Stalin zamanında Kolyma'daki maden ocakları kamplarında ortalama insan ömrü beş haftadır.** Bu şimdi hangi sapmaya giriyor? Binlerce anti-faşist Almanın Stalin'in kamplarında ölmesi, tarihin o zaman dek görmediği işkence biçimleri? Bunları istediğiniz kadar uzatabilirsiniz. Haydi bunları Sovyetler Birliği'nin özel koşullarına verelim. Tito'nun afrozundan sonra başlayan Macaristan'da Rajk'un, Bulgaristan'da Kostov'un, Polonya'da Gomułka'nın nihayet filmere geçen Çekoslovakya'da Slansky'nin ve yüzlerce Stalin işkenceler için de geçen davalarını tartışmamız gerekir.

Gerek Stalin zamanında Sovyetler Birliği'ne sığınmış bulunan Komünist partiler içinde estirilen terörün (Leipzig'den Dimitroff'a kurtulan Popov ve Tannev sosyalist bir ülkenin mahkemelerini geçemedileri), gerekse yukarıda değindiğim, Tito'nun afrozundan sonra tüm Komünist partilerde yaşanan «ajan avcılığını» Türkiye'yi ilgilendiren hikâyelerini henüz bilmiyoruz. Herhalde ilerde onları da tartışırız. Yaptığımız eleştiriler «tüm eytelerin satın alınışının, Doğu sosyalizmi kurmak amacı için» yapılmış bir Stalin'de duruyor.

«Doğruluğu ya da yanlışlığı tartışılır, ama Stalin'in her şeyi bu amaç için yaptığı yadsınamaz» diyorsunuz. Yazılarınızda zaman zaman raslanan doğru eleştirilerin yanında bu havada uçan yargılar nereden kaynaklanıyor? (amacım polemik olsa size hemen Stalinci diyeceğim!) Milyonları kapsayan (doğruluğu ya da yanlışlığı tartışılır) terörün yanında bir de kendi başına kurulan sosyalizm mi var? Yazılardan çıntılarını unutmak istemiyorum. Bugün Stalinizmin eleştirisinde kimi Stalin'i yarı kur tararak duruyor (Althusser belki de sizin durumunuzda), kimi Stalin'i geçip partide duruyor (Medvedev diyebiliriz), kimi Lenin'de duraklıyor (Bettelheim'e göre Lenin, Bolşevik Partisinden de öndedir), kimi Marx'da duraklıyor, kimileri de Marx'ın da sözünü söyleme edilebilmesinden yana. Marksizm «devlet ideolojisi» olduğu bir ülkenin Marksistler tarafından eleştirilmez zor bir şey. Stalinizm gibi alışılmış «akıcı» şemalara sığmayan bir olgu için bu daha da zor. Reich Nazi Almanyası'nın akıl dışı durumu karşısında o zamana kadar tarihe hep akıcı bir şekilde bakmaya alışmış aydınların şaşırıklarının söylüyor. Nazizm'de de Stalinizm'de de olan, alışılmışı aşan bir şey var. Aslında sonradan Marcus'un dediği gibi «gaz odaları da çok akıcı». Buna toplama kamplarını da ekleyebiliriz. Sizi göre de Stalinizm üzerine ancak Marksistler laf edebilir, ancak onlar yargılayabilir (Komünist Medvedev'e itibar etmemeniz biraz şaşırtıcı. Sovyetler Birliği'nde «rejim aleyhtar» diye değil herhalde). İnanılmayacak bir bağnazlıkla «Soljenitsin'in zihninde barındığı fikirler insana dehşet veriyor» diyebiliyorsunuz? Demek hâlâ Soljenitsin'in Goulag da anlatıkları değil de kendisi size dehşet veriyor. Bu konuya uzun girmek istemiyorum, ama en azından Soljenitsin'in insanları niçin bu kadar etkilediği (burjuvazinin oyunu diyorsanız başka) üzerine düşünmeniz gerekir. Tabii bu

dehşete düşmede yalnız değilsiniz. Örneğin Fransız Komünist Partisi'nden ayrılanlarla «İşkencenin sorumlu, partinin «ikinci adamı» Roland Leroy diyor ki, Archipel du Goulag'ın Sovyetler Birliği'nde yayını arzuladığını bana asla dedirtemeyecekler. Bu anti-sosyalist bir yarıdır... ve bir yazar kendisini ülkesinin yazarlarının üstünde görmemelidir (Ah, 141-142!). Bu söylediğim Soljenitsin'in yarıcın çağrısına cevap vermeyi reddetmesiyle ilgili. Leroy devam ediyor: «Sovyetler Birliği'nin savunulması yalnız Komünistlerin işi değil, sosyalizmi, toplumsal ilerlemeyi, demokrasiyi savunan herkesin işidir.» Şimdi sorabiliriz, acaba demokrasiyi savunmadan söz eden Leroy gerçek bir demokrat mı, demokrasiye gerçek karşı mı? Herhalde «sosyalist demokrasinin» demokratları böyle oluyor. Türkiye'de sol içinde böyle: «demokratlar» çoğunlukta değil mi? Gerçek demokrasiye inanan hangi «Yazarlar Birliği» Soljenitsin'in Sovyetler Birliği'nde yayımlanmasının yasaklanmasına karşı çıkmaz? Hangi gerçek aydın kendini özgürce yalnız Samizdatlarda ifade edebileceği bir düzenin özlemli duyar? Bizde Nazım Hikmet'i yıllarca yasaklamak anti-demokratiklik de, Kafka'yı Çekoslovakya'da yıllarca yasaklamak «sosyalist demokrasinin» i-cabı mı?

Günümüzde dünyada olup biten üzerine haber yokluğundan dolayı yanlış yargılara varmamız çok muhtemel değil. Eskilerin bazıları için bu habersizlik geçerli olabilir. Nazım Hikmet belki de sonradan «İnsan Manzaranına» Sovyetler Birliği'nden de sayfalar eklemek istemiştir, bilmiyorum (Bizde «millî şefler» tabutlukları çalıştırıldıkça, Stalin'in Rusyası'nda bunlar epeyce eskimişti). Bugün çok daha açık olmak zorundayız.

Hiyerarşinin kuvvetlendiği çalışma disiplininin göklere çıkarıldığı, ayrıcalıkların arttığı, polislikle kamplarıyla «tüm halkın

devletini» içeren bir düzen hâli sosyalistse biz o kötü «burjuva demokrasisine» dünden razı olalım. Bunlara (çten karşı olmazsak, kendimizle taktığımız sıfat ne olursa olsun özgür bir toplumu özmekten çok uzağımız demektir. Fransa'da C.G.T. başkanı Fransız Komünist Partisi büro politik üyesi Seguy diyor ki: «İşçilerin işçibaşlarından vazgeçebileceklerine inanmak kadar çocuklarının öğrenmelerinden, hastaların doktorlardan vazgeçebileceklerine inanmak kadar sacmadır». Türkiye'de DİSK eski başkanı Türkler, Baştürk'e görev devrederken diyor ki «sizin yeni görevinizde en az on yıl kalmanızı dilerim». Bunlar ve bunlar gibiler mi bize daha özgür bir toplum vaadediyorlar? Bunlarla, Stalinizm değişik biçimleriyle her zaman mümkün. Kendisine «sosyalist ülke» diyen tüm baskıcı rejimler bize örnek olmaz. Başta işçi sınıfı, tüm halk kitleleri kendilerine yeni efendiler aramıyorlar. Tarihde de halklar devrimci günleri kendi öz örgütleriyle yaşıyorlar. Rusya'nın «sovyetler»inden, İtalya'nın, Almanya'nın, İspanya'nın, Macaristan'ın, Polonya'nın, Çekoslovakya'nın «işçi konseyleri»ne dek hep kendi örgütleriydi. En iyisini bilen, karar veren, devlette kaynaşmış, «öncü partilerin» toplamları nerelere getirdiği ortada.

Yazdıklarımı Stalinizm konusunda Medvedev'in katılmadığı Ehrenburg'un sözleriyle kapamak istiyorum. Bence Ehrenburg haklı: «Stalin zamanında TEORİ mi yoksa insanları mi acı çekti? Darbeyi yaşayan TEORİ değil, benim kuşağımdan insanlardı.»

KÜRSAD BUMİN

¹ Bukovski gazetecilerin «Kendinizi doğu-batı kamplarının hangisinden görüyorsunuz?» sorusuna «toplama kamplarından» diye cevap veriyor.